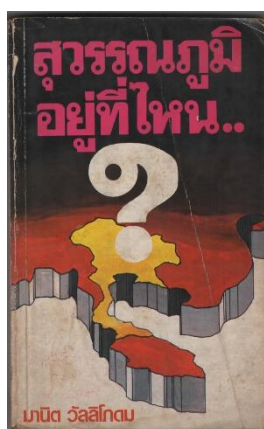

ต้นฉบับขนาด A4 มี 15 หน้า | พิมพ์ใหม่จากต้นฉบับในหนังสือเมื่อ 16 ก.พ. 2559

ประวัติ มานิต วัลลิโกดม

แบบฉบับของนักโบราณคดีไทย

โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ

[คัดจากคำนำเสนอ หนังสือสุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน.. ของ มานิต วัลลิโกดม สำนักพิมพ์ การเวก (บริษัทแอดวานซ์มีเดีย จำกัด) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2521 หน้า (17)-(47)]
[หมายเหตุ สันติภาพ เจนกระบวนหัด มีชื่อในคำนำเสนอ ปัจจุบันคือ เจนภพ จบกระบวนวรรณ]

ถ้าหากใครเคยไปเที่ยวจังหวัดอยุธยา ก็คงจะต้องไปเที่ยวบริเวณร่วมพุทราที่ปลูกอยู่ทั่วไปในบริเวณโบราณสถานอันเป็นหมู่พระที่นั่งพระราชวังโบราณ และก็อาจจะชอบออกชอบใจซื้อหาพุทราที่ชาวบ้านอัดกระป๋อง หรือทำเป็นลักษณะอย่างอื่น ๆ มากินด้วย

หลายคนคงจะสงสัยว่าอุทยานนี้เป็น “เมืองพุทรา” หรือยังงี้---คำตอบที่น่าจะขจัดข้อสงสัยก็คือพุทราเป็นผลจากการที่นักโบราณคดีท่านหนึ่งคิดขึ้นมาเพื่อนำมาปลูกไว้ในหมู่โบราณสถานที่มีจะต้องมีหญ้าขึ้นรกอันเป็นอุปสรรคต่อการทำนุบำรุงรักษา

เมื่อเอาพุทรามาปลูกไว้ ความร่มรื่นก็เกิดขึ้นและสะดวกต่อการที่จะรักษาความเป็นระเบียบในหมู่พระราชวังโบราณ พร้อมกันนั้นก็ยังมีประโยชน์ให้ชาวบ้านมาเก็บพุทราเพื่อขายให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

นักโบราณคดีที่เป็นแบบฉบับของนักโบราณคดีคนนี้ชื่อ **มานิต วัลลิโกดม**

ปัจจุบันท่านมีอายุ 71 ปี และเป็นผู้เขียนเรื่อง “สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน” เล่มนี้

แบบฉบับของนักโบราณคดีไทย

ผมเรียกนายมานิต วัลลิโกดม ว่า “คุณพ่อ” เพราะความที่ผมเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ศรีศักร วัลลิโกดม ซึ่งเป็นลูกชายคนโตของท่าน

นี่ก็คงเป็นการเรียกขานกันอย่างไทยๆ นั่นแหละ

แต่คนทั่วไปเรียก “คุณพ่อมานิต” ว่า “อาจารย์” เพราะฉะนั้นเพื่อเรียกกันอย่างทั่วไป โดยไม่ต้องบังคับขู่เข็ญให้เรียก “คุณพ่อ” อย่างผมนี้ ผมจึงขอเรียกท่านในข้อเขียนชิ้นนี้ว่า “อาจารย์มานิต” ไปตลอด

อาจารย์มานิตเป็น “แบบฉบับของนักโบราณคดีไทย” เพราะท่านไม่ได้รับการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์หรือโบราณคดีอย่างตะวันตกจากต่างประเทศทั้งสิ้น ท่านศึกษาวิชาการทางด้านนี้โดยตรงจากสมเด็จพระเจัฯ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ “บิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” พระองค์นั้น

เมื่อท่านไม่ได้รับการศึกษาจากระเบียบหรือระบบต่างประเทศ อาจารย์มานิตจึงอยู่ในลักษณะนักวิชาการอย่าง “ไทยๆ” และเพราะความที่ท่านมุ่งทางด้านโบราณคดี ท่านจึงมีวิธีการศึกษา สืบค้น และขุดค้น อย่างไทยๆ นั่นเอง

หากจะว่ากันไปแล้วท่านเป็นผู้ “ปรับปรุง” วิธีการของสมเด็จพระเจัฯ กรมพระยาตำราจรรยาภาพ และวิธีการของพระยาโบราณราชธานินทร์มาใช้ก็เห็นจะไม่ผิดความจริงมากนัก ส่วนอิทธิพลจากต่างประเทศที่ทำให้ท่านสืบค้นและขุดค้นของท่านมีระบบนั้นได้มาระยะหลัง ๆ ซึ่งก็เกิดจากการศึกษาด้วยตนเอง และจากการร่วมงานกับนักโบราณคดีชาวต่างชาติในบางครั้ง

เพราะความที่ท่านไม่มีอิทธิพลของทฤษฎีฝรั่งนี้เอง ทำให้ท่าน “ปลอดภัย” จากการตกอยู่ภายใต้อิทธิพลความคิดของตะวันตก หากจะว่ากันอย่างถูกต้องแล้ว ท่านจัดอยู่ในลักษณะนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีที่นิยมแนวความคิดของสมเด็จพระเจัฯ กรมพระยาตำราจฯ

แต่เพราะเหตุที่สมเด็จพระเจัฯ กรมพระยาตำราจฯ มิได้ทรงมีการขุดค้นเพื่อศึกษาหลักฐานให้ต้องแท้เพียงในระยะหลัง ๆ ฉะนั้น หลายครั้งอาจารย์มานิตจึงมีหลักฐานที่ขัดแย้งทฤษฎีเก่าของสมเด็จพระเจัฯ และได้รับความเชื่อถือในโอกาสต่อมา

การที่อาจารย์มานิตเป็นนักโบราณคดีทั้งในตำราและค้นคว้าเรื่องตำรานิทานนิยายตลอดถึงพระราชพงศาวดารที่ค่ายตะวันตกว่าไว้สาระอย่างจริงจัง ประกอบกับการที่ท่านเป็นผู้บุกเบิกการขุดค้นขุดแต่งโบราณสถานอย่างสมบุกสมบัน ท่านจึงนับว่าเป็น “นักโบราณคดีไทยที่เป็นแบบฉบับ” อย่างแท้จริงที่จะเก็บข้อมูลมาเสนอและแสดงทัศนะทางวิชาการของท่าน

ข้อที่อาจารย์มานิตไม่ยอมหลงอยู่ในทัศนะของตะวันตก ทำให้ท่านกลัวที่จะยืนยันข้อความคิดอย่างที่เรียกกันว่า “เก่าๆ” แต่การยืนยันข้อความคิด “เก่าๆ” ของท่านนี่เองที่นำมาซึ่งการค้นคว้าอย่างเป็นระบบ และกลายเป็นว่าความคิดของท่านใกล้เคียงความถูกต้องเพียงแต่การแสดงหลักฐานของท่านยังเป็นลักษณะตำนานพงศาวดารเท่านั้นเอง

แนวคิดที่สำคัญๆ ของอาจารย์มานิตที่นำไปสู่การค้นคว้าที่ถูกต้องและกลายเป็นทฤษฎีใหม่ไปโดยปริยายก็นับตั้งแต่เรื่องพระเจ้าอุทองไม่ได้เสด็จอพยพหนีโรคห่ามาจากเมืองอุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ตามที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งข้อสมมุติฐานไว้นั้น ต่อมาก็ได้รับการพิสูจน์ด้วยการขุดค้นของนายบัวเชอลีเย่ นักโบราณคดีจากฝรั่งเศส ที่กล่าวว่าเมืองอุทองร้างไปก่อนที่พระเจ้าอุทองจะประสูตินับร้อยปี

จากผลสรุปอันนี้เองทำให้เกิดปัญหาต่อมาว่าถ้าเช่นนั้นพระเจ้าอุทองเสด็จมาจากไหน?

อาจารย์มานิตเสนอแนวคิดเรื่องพระเจ้าอุทองไว้อีกนั่นแหละว่าไม่ได้เสด็จมาจากไหนแท้ที่จริงแล้วก็อยู่ที่บริเวณพระนครศรีอยุธยา นั่นเอง หากแต่เดิมเรียกว่ากรุงอโยธยา ซึ่งเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีมาก่อนการสร้างกรุงศรีอยุธยา

แรกที่เดิยแนวคิดของอาจารย์มานิตได้รับการกล่าวขวัญว่าไร้สาระ ต่อเมื่ออาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เาแนวคิดของอาจารย์มานิตมาเสนอใหม่ให้เป็นระบบ นักวิชาการรุ่นใหม่ ๆ เริ่มศึกษาหาข้อเท็จจริงอย่างเข้มข้น ท้ายที่สุดเสียงคัดค้านก็เริ่มอ่อนลง

และดูเหมือนว่าตอนนี้จะยอมรับแล้วว่ากรุงอโยธยามีมาก่อนกรุงศรีอยุธยาจริง ๆ

ในเรื่องสกุลช่างพระพุทธรูปอันเป็นประวัติศาสตร์ศิลปะของประเทศไทยก็ดี อาจารย์มานิตพยายามที่จะชี้แจงแสดงเหตุผลทางด้านวิชาการมาตลอดว่าสกุลช่างอุทอง สกุลช่างลพบุรี ฯลฯ จะต้องมีการชำระสะสางให้เรียบร้อยเสียใหม่ เพราะมีฉะนั้นแล้วจะสับสนปนเป และดูเหมือนท่านจะเป็นคนแรกที่พยายามคัดค้านการเอาศิลปะไปปะปนกับชาติพันธุ์ของมนุษย์ แม้ว่าตัวท่านเองในบางครั้งก็พยายามที่จะเรียกร้องความเป็น “ชาตินิยม” จนเกินไป

ความคิดที่ก้าวหน้าของอาจารย์มานิตนั้นเห็นได้จากการพยายามที่จะศึกษา และจำแนกแยกแยะลักษณะวัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละกลุ่มมาตั้งแต่ไหนแต่ไรโดยไม่ให้ปะปนกัน และแนวคิดอย่างนี้เผชิญไปตรงกันเข้าอย่างประหลาดกับงานของจิตร ภูมิศักดิ์ ในเรื่อง “ความเป็นมาของคำสยามฯ” ทั้ง ๆ ที่อาจารย์มานิตและจิตรไม่เคยรู้จักกัน และงานของจิตรก็เพิ่งได้รับการตีพิมพ์

การที่อาจารย์มานิตมีแนวคิดทางด้านวิชาการอย่างกว้างขวางนั้น เห็นจะเป็นอื่นไปมิได้ นอกจากการที่ได้ศึกษากับสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาโดยตรงส่วนหนึ่ง ทำให้ตีประเด็นจากนักปราชญ์ที่แท้จริงได้ละเอียดอ่อนถี่ถ้วน และส่วนสำคัญก็คืออาจารย์มานิตเป็นนักอ่านตำนานพงศาวดารและศิลาจารึก ถึงขนาดเรียกได้ว่าหลักฐานทางด้านนี้อาจารย์มานิตอ่านมาด้วยตนเองและจับมาด้วยตนเองมากที่สุดเกินกว่าใคร ๆ ในประเทศไทย และเมื่อมาประกอบกับการที่อาจารย์มานิตเดินทางสำรวจตรวจตราโบราณวัตถุสถานมาทั่ว

ราชอาณาจักรขนาดไม่มีใครสามารถมาเทียบได้ ทำให้ความแม่นยำทั้งทางด้านหลักฐานทางโบราณวัตถุสถานและทางด้านภูมิศาสตร์อำนวยให้การตีความเพื่อสร้างแนวคิดของอาจารย์มานิตใกล้เคียงมากที่สุด

การได้เห็นโบราณวัตถุมากที่สุดทำให้มีข้อได้เปรียบในการตั้งสมมุติฐาน ประกอบกับการที่อาจารย์มานิตมีความแม่นยำในสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งนักโบราณคดีตลอดถึงนักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ไม่ให้ความสนใจ ทำให้ความคิดใหม่ๆ เกิดช่องว่างทางด้านภูมิศาสตร์เสมอ ดังเช่นการที่จดหมายเหตุจีนเขียนไว้ว่า “เสียน” หรือ “เสียม” หรือ “สยาม” ตลอดเวลา นักประวัติศาสตร์รุ่นใหม่พยายามคิดว่านั่นหมายถึงอาณาจักรสุโขทัยตลอด ทำให้อาจารย์มานิตคัดค้านได้ว่ามิได้หมายถึงสุโขทัยตลอด เพราะสภาพภูมิศาสตร์ที่จดหมายเหตุจีนกำกับมานั้นไม่มีลักษณะตรงกับสุโขทัยเลย และในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับกันว่าที่จีนจดว่า “สยาม” นั้นมิใช่จะหมายถึงเพียงอาณาจักรสุโขทัยเท่านั้น หากจะหมายถึงตั้งแต่สุโขทัยตลอดลงไปจนถึงนครศรีธรรมราชโน้นทีเดียว ขึ้นอยู่กับว่าหลักฐานต่างๆ จะยืนยันว่าเป็นช่วงไหน

รายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของอาจารย์มานิต วลลิโกดม ผมได้ขอให้คุณสันติภาพ เจนกระบวนหัด ผู้สนใจค้นคว้าศึกษาเรื่องราวของศิลปินวัฒนธรรมคนหนึ่งไปสัมภาษณ์จดบันทึกมา จึงขอนำมาเสนอดังนี้

ต้นตระกูลอยู่สงขลา

อาจารย์มานิต วลลิโกดม เกิดในกรุงเทพฯ เมื่อปีมะแม พ.ศ. 2450 ที่บ้านบางกอกใหญ่ คุณพ่อรับราชการได้เป็นถึงรองอำมาตย์ตรี ชื่อ นาค วลลิโกดม คุณแม่ทำสวนอยู่กับบ้าน ชื่อแม่มณี

แต่ถ้าจะให้วกกันถึงต้นตระกูลดั้งเดิมแล้ว เป็นเชื้อสายทางสงขลา-พัทลุง มีเชื้อแขกไม่ใช่ไทย ต้นตระกูลเป็นผู้สร้างเมืองสงขลาเก่าที่ร้างไปแล้ว ปัจจุบันยังเหลือร่องรอยของป้อมปราการอยู่บนเขาแดง ถ้าไปถามทางภาคใต้แล้วเขารู้จักกันดี ดูเหมือนว่าต้นตระกูลรุ่นแรกเข้ามากรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ตระกูลท่านเป็นสกุลท่านอยู่ และเกิดแข่งเมือง ไม่ยอมลงให้พระเจ้าปราสาททอง

“ผมเรียนหนังสือชั้นประถมที่วัดอินทาราม แล้วก็ต่อที่วัดนวลนรดิศ จากนั้นก็ไปต่อถึงม.8 ที่สวนกุหลาบ แล้วก็หางานทำเลย ไม่ต่งไม่ต่อกันถึงวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอะไรหรอก”

จบจากสวนกุหลาบ ก็มาอยู่กับกรมตำรวจ

“จบใหม่ ๆ ก็มาเข้าพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครเลย ไม่ได้รู้จักใครเขาหรอก มามันยังงั้นเอง อาศัยที่ชอบอ่านเรื่องราวทางประวัติศาสตร์มาก่อน มีโอกาสจะได้ทำงานทางนี้ ก็เลยเอา ตอนนั้น ราวปี 2470 พิพิธภัณฑสถานนี้อยู่ในสังกัดราชบัณฑิตยสภา มีสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพเป็นนายกฯ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เป็นอุปนายกฝ่ายวรรณคดี สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพเป็นนายกฯ กรมพระยานริศย เป็นอุปนายกฝ่ายสถาปัตยกรรม และพระยาโบราณราชธานินทร์ เป็นอุปนายกฝ่ายโบราณคดี”

ถ้าจะว่ากันไปแล้วในช่วงเวลานั้น งานทางโบราณคดีจริงๆ ยังไม่ค่อยมีอะไร คงเป็นไปในด้านพิพิธภัณฑสถานมากกว่า ในแง่พิพิธภัณฑสถานแล้ว มีแนวทางมาตั้งแต่พระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ซึ่งทรงรวบรวมโบราณศิลปวัตถุอยู่แล้วในวังหลวง ซึ่งก็มีทั้งศิลปวัตถุ ทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก จนกระทั่งมาถึงยุคที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีมหาดไทย ท่านทรงสนใจในเรื่องเหล่านี้ และเมื่อออกตรวจหัวเมืองบ่อยก็เห็นสิ่งเหล่านี้มาก ท่านทรงรับสั่งให้สมุหเทศาต่าง ๆ รวบรวมเอาไว้ที่หัวเมืองนั้น ๆ บ้าง หรือบางทีถ้าเป็นของย่อมน ๆ ก็ให้ส่งเข้ามาเก็บไว้ที่กระทรวงมหาดไทยบ้าง

แล้วก็ทรงจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานในลักษณะ “หอพระสมุด” จัดรวบรวมสิ่งของต่าง ๆ ไว้ประมาณปี 2469 ก็เริ่มมีการโยกย้ายกันมาทำเป็นพิพิธภัณฑสถานอย่างถาวร

เผชิญหน้ากรมตำรวจ

กรมศิลปากรตอนนั้น เรียกกันว่าราชบัณฑิตยสภา มีสำนักงานอยู่ตรงข้างวัดมหาธาตุ ทำพระจันทร์นั่นเอง มีทั้งหมด 3 แผนก คือ แผนกหอพระสมุด, แผนกพิพิธภัณฑสถาน, แผนกสถาปัตยกรรม

“จนเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น แหละคุณ จึงยุบราชบัณฑิตยสภา เป็นราชบัณฑิตยสถาน แล้วก็เริ่มมีการจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้นด้วย โดยรวมเอาทั้ง 3 แผนกนั้นเข้าด้วยกัน”

“รุ่นผมนี้ เขาไม่เรียกว่านักศึกษาโบราณคดีหรอกนะ มันน่าจะเรียกนักปฏิบัติงานเสียเลยมากกว่า ตอนนั้น อ่านตำรากันจำลห้วนไปหมด ตำราก็ไม่ค่อยจะมีเลย จะมีก็ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ และของนักโบราณคดีอังกฤษ ของไทยจริงๆ แล้วเกือบไม่มีเป็นชิ้นเป็นอันเลย”

“ตำราเล่มแรกทางโบราณคดี ที่เป็นไทยๆ ก็ตำนานพุทธเจดีย์ ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช นั่นแหละ จากนั้นก็มีพวกประชุมจารึกต่างๆ พงศาวดาร ผิดจากนั้นแล้วเราต้องอ่านต้องหาความรู้เอา จากศิลปะทางอินเดียทางเขมรหมด”

“รุ่นผมนี้เรียนกันแบบตัวต่อตัวเลยคุณ อย่างเช่น ราวๆ เทียงเห็นจะได้ ท่านจะเสด็จ มาพิพิธภัณฑสถานที่นี้ไม่ผมก็คุณหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ก็ต้องออกไปรับเสด็จ ท่านก็ให้คนแบก พระมาองค์ มาถึงก็รับสั่งว่านี่ พระนั้นสมัยนั้น ศิลปะแบบนั้นๆ ให้เราเขียนป้าย ทำบัญชี เอาไว้เลย เรียกว่าคุยกันไป สอนไป”

“ท่านรับสั่งเรื่องพระเรื่องเจ้าเสร็จแล้ว ก็จะต่อว่า มีอยู่ในหนังสือเล่มนั้นเล่มนี้แหละ ไป อ่านเสียที่หอสมุดมีเป็นภาษาฝรั่งเศส เป็นภาษาอังกฤษ คุณคิดดูก็แล้วกันว่า ถ้าเป็นคนรุ่น ผมจะทำยังไง ถ้าเจ้านายผู้ใหญ่มาจำใจแบบนี้ ไม่ใช่สั่งแล้วก็ลืมด้วยนะ พอสัก 3-4 วัน ท่าน จะมาถามเขี้ยว

“เธออ่านหรือยังล่ะ ดูบ้างหรือยัง”

“เป็นอย่างนี้เสมอไป อ่านแล้วก็ถูกถาม ยังไม่อ่าน ท่านก็ถาม ลงยังงี้ พวกผมก็ต้อง อ่านกันหurutเท่านั้นเอง ผมว่ารุ่นผม ปีๆ อ่านหนังสือมากกว่าพวกคุณแน่ๆ”

วิธีสอนแบบสมเด็จพระนเรศวรมหาราช

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช กรมพระยาดำรงราชานุภาพ หรือที่ใครๆ ยกย่องท่านว่าเป็น “บิดาแห่ง ประวัติศาสตร์ไทย” นั้น ท่านมีวิธีการสั่งสอนคนแบบที่ไม่เหมือนใคร

อาจารย์มานิต ผู้เคยรับใช้ใกล้ชิดกับบอกว่า

“ท่านทรงชอบทดสอบคน อย่างเข้ามาก็มักจะรับสั่งถามโน่นถามนี่อยู่เรื่อย เช่น ท่าน รับสั่งว่า เอ พระนเรศวรนี่ ไปคาบพระแสงดาบที่ไหนนะ เอาละสิ เราก็ต้องค้นกันให้ จำละหวั่น ว่าอะไรเป็นอะไร วิธีอย่างนี้เป็นที่รู้กันว่า ท่านทรงแกล้งถามไปยังงั้นเอง ที่จริง แล้วท่านจะสอนเราต่างหาก”

นอกจากท่านมีวิธีการอันแยบยลอย่างนี้แล้ว ท่านยังทรงฝึกหัดให้มีการรู้จักจดบันทึก รู้จักทำรายงานอีกด้วย

ในกรณีที่ข้าราชการของพระองค์ท่านจะต้องออกไปต่างจังหวัด ไม่ว่าจะไปตรวจ ราชการ หรือจะไปทำอะไรก็แล้วแต่ กลับมาแล้วจะต้องมีรายงานทุกครั้ง ส่งไปให้ตรวจแก้ เพิ่มเติมข้อคิดเห็นออกมา

“ผมยังต้องกลายเป็นนักเรียนฝึกหัดของท่านไปเลยคุณ 5 ปีที่อยู่กับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ฆาถึงว่าตำรานั้นมาจากทฤษฎี แต่ทฤษฎี จะมีได้มันต้องทดลอง ต้องปฏิบัติกันก่อน”

“ถ้าจะว่าไปแล้ว ผมก็ไม่ใช่นักโบราณคดี แต่เป็นผู้ทำงานโบราณคดี ไม่มีปริญญาบัตร เหมือนรุ่นนี้หรือคุณ”

เริ่มสอนโบราณคดี

อธิบดีกรมศิลปากรคนแรก ได้แก่หลวงวิจิตรวาทการ ช่วงนั้นมีคุณหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เป็นหัวหน้ากอง แล้วก็ล่วงเลยมาถึงยุคหลวงรณสิทธิ์พิชัยเป็นอธิบดี อาจารย์มานิตก็ได้เป็นหัวหน้ากองระหว่างนั้นอยู่ราว ปี พ.ศ. 2494 อาจารย์เป็นหัวหน้ากองมาจนกระทั่ง พ.ศ. 2502 แล้วอาจารย์ชิน อยู่ดี ก็ได้เป็นแทน

“พูดกันจริงๆ แล้ว วิชาโบราณคดีจริงๆ ช่วงก่อน 2500 ไม่มี เพิ่งจะมีเอาเมื่อรุ่นผมกับหลวงรณสิทธิ์นี่เอง เราไปตรวจหัวเมืองกันบ่อยๆ คุณหลวงมักจะพูดกับผมเสมอว่า “เวลานี้เท่ากับคุณทำงานด้วยตัวคนเดียวนะ จะมีเจ้าหน้าที่ก็ไม่ค่อยสันทัดเลย น่าที่คุณจะได้คิดอบรม สอนทางโบราณคดีขึ้นมาบ้าง เพื่อจะได้คนมาช่วยทำงาน”

“ท่านพูดมาแบบนี้ ผมก็เลยคิดแก้ไข รับพวกจบ ม.6 มาอบรมอยู่ 6 เดือน แล้วส่งเข้าสอบบรรจุเป็นข้าราชการเลย งานที่ว่านี่เริ่มเมื่อราวๆ ปี 2497-98 ปรากฏว่ามีคนมาสมัครเรียนแค่ 4 คน หญิง 1 ชาย 3 ตอนนั้นก็สอนกันไปตามแกน อาจารย์สอนก็ไม่มี เงินค่าสอนยิ่งไม่มี ผมต้องสอนกับอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ เท่านั้นเอง ผลัดกัน โดยผมสอนวิชาโบราณคดี ส่วนอาจารย์เขียนสอนศิลปะ”

“ที่เรียนกันยุคแรกก็ยังไม่มียะไร เพียงแต่สอนกันให้นักทางประวัติศาสตร์ จับหลักฐานต่างๆ มาเป็นพื้นฐาน”

เปิดคณะโบราณคดี

คิดถึงสภาพนักเรียนโบราณคดี รุ่นแรกมี 4 คน แล้วก็อดสงสัยไม่ได้ว่าเรียนกันยังไง แต่ก็ยังคงเชื่อว่าคงมีโอกาสได้รับความรู้ทางนี้มากกว่านักเรียนรุ่นหลังๆ แน่

“จนเมื่อหม่อมเจ้าสุภัทฯ ท่านกลับจากเมืองนอก ผมก็รู้จักท่านทันที จัดตั้ง ศิลปศึกษา ขึ้นมารวบเอานาฏศิลป์เข้าไปด้วย เป็นอนุปริญญา เลยรวบเอาวิชาด้านนี้เข้าไปด้วย ต่ออีกหน่อยก็ขยายตัวเป็นคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร”

“ผมรู้จักให้ท่านสอนวิชาเหล่านี้เลย เพราะผมมีงานกรมศิลปเยอะมากแล้ว ไหนจะงานธุรการ ไหนจะต้องออกสำรวจหัวเมืองอีก มันชักจะไม่ไหวแล้ว”

ปรากฏว่า นักเรียนโบราณคดีรุ่นแรก 4 คนนั้น บัดนี้ตายไปแล้วก็มี หรือไม่ก็ออกไปเป็นพ่อค้า เป็นอย่างอื่นไปกันหมด วิชานี้มันหากินไม่ค่อยจะได้นั่นเอง ยังเหลืออยู่คนเดียว

ที่ยังคงคลุกคลีกับเรื่องเหล่านี้อยู่ ก็อาจารย์บังเอิญ มาประณิต ตอนนี้เป็นบรรณารักษ์ อยู่ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร

ฉะนั้น ปรินญาโบราณคดีรุ่นแรก จึงมีขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2500

เหนื่อยยากและลำเค็ญ

วิชาการด้านโบราณคดีนั้น ถ้าจะให้ถึงแก่นแท้กันจริงๆ แล้ว ย่อมหนีการออกสำรวจ ขุดค้นไม่ได้ เพราะไม่เช่นนั้นการเรียนการทำงานทางนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จได้เลย

นักโบราณคดีรุ่นใหม่ี่ดูออกจะสบายกว่าเมื่อก่อนมาก เพราะไม่ว่าจะออกปฏิบัติงาน หรือออกสำรวจขุดค้นก็มีรถมีรา มีถนนหนทางเรียบร้อยไปหมดแล้ว แต่สำหรับการทำงาน โบราณคดีรุ่นเก่านั้น ไม่เป็นเช่นนั้น

“เมื่อก่อนจะไปไหนก็ต้องมีสารตราณะคุณ ผมก็ต้องอาศัยที่มีเพื่อนเป็นปลัดอำเภอบ้าง เป็นกำนันบ้าง ถือหนังสือไปหามัน ให้ช่วยจัดหาคนนำทางให้หน่อย บางทีก็ขี่จักรยานไป แต่บางทีขี่ม้า

“อย่างพิมายนี่ ต้องนั่งรถไฟไปลงสถานีหินดาด-จักราช แล้วก็ต่อเกวียนบ้าง ม้าบ้าง จนกระทั่งถึงปะปะกันไปเรื่อย เวลาออกหัวเมืองนี่ต้องนั่งกางเกงขาสั้นแบบนักเรียน แล้วใส่เสื้อนอกด้วย ร้อนก็ร้อน หิวก็หิว บางที่ต้องไปนอนก้นกลางทางก็มี ไม่สบายแบบทุกวันนี้หรอกคุณ”

งานขุดค้นทางโบราณคดีที่ฝรั่งเข้ามาทำในเมืองไทยเป็นครั้งแรก ก็ที่วัดหน้าพระเมรุ นครปฐม โดยนายดูปองส์ ชาวฝรั่งเศส เข้ามาจากทางฮานอย เวียดนาม

แต่ถ้าจะว่ากันด้วยการขุดค้นที่เป็นของไทยนครแรก ก็ต้องเอากันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 สมัยที่มีการกระทำพิธีสังเวชิตตมหาราชที่อยุธยา นั่น พระองค์ทรงโปรดให้พระยาโบราณราชธานินทร์ (สมุหเทศาภิบาล) ทำการขุดแต่งบริเวณวังโบราณ ให้รู้ว่าตรงไหนเป็นตำแหน่งอะไร นี่นับว่าเป็นการขุดแต่งครั้งแรกในเมืองเรา

และจะว่ากันถึงเรื่องการขุดค้นกันจริงๆ แล้ว ก่อนที่ดูปองส์จะเข้ามาทำที่วัดหน้าพระเมรุนี่ก็มีการขุดแต่งที่เมืองโบราณพงดึก เพื่อขุดหารากฐานมาบ้างแล้วยังได้ของต่าง ๆ มากมาย เช่น เครื่องปั้นดินต่าง ๆ เป็นต้น

ขุดเว้ยขุด ขนเว้ยขน

“งานนี้มันมาเริ่มมีหน้ามีตาขึ้นมาหน่อย จนกลายมาเป็นอาชีพของนักโบราณคดีอย่าง เป็นขั้นเป็นอันกัตอนที่ผมออกไปประจำที่อยุธยา ผมเริ่มให้มีการขุดแต่งอยุธยาเป็นครั้งใหญ่

เช่น ขุดวังโบราณ วัดมหาธาตุ วัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยเริ่มงานที่วัดมหาธาตุก่อน ต้องจ้างแรงงานนักโทษกันเลยทีเดียว เหม่าให้เรือนจำไปราว ๆ 4-500 บาทต่อครั้ง

“เราใช้วิธีการขุดตามโคก เจาะใต้ดิน พบเครื่องทอง อะไรต่อมิอะไร ขุดไปผมก็สอนไป พวกนี้มีทั้งจบ ป.4 บ้าง ม.3 บ้าง แต่เขาสนใจกันดี พวกนี้เองต่อมาฝึกเพิ่มอีกนิดหน่อย ตอนผมได้เป็นหัวหน้ากองแล้ว เขาก็ได้มาช่วยขุดคันที่คูบัว, อู่ทอง, สุโขทัย ทั้ง ๆ ที่ผมไม่เคยเรียนทางนี้มาเลย แต่อาศัยชอบลักขโมย และชอบอ่านหนังสือ เวลาไปดูดูปองส์ขุด แล้วก็จดจำเอาวิธีการต่าง ๆ มาใช้ได้

“ช่วงที่ผมเริ่มงานขุดอย่างเอาจริงเอาจังนั้นเอง ก็ได้พบหลักฐานที่เก๋ยิ่งกว่าสมัยใด ก็มูลเหตุเรื่องสุวรรณภูมินี้ละ ผมจึงเสนอท่านอธิบดีขอส่งข้าราชการไปดูงานทางโบราณคดีสักคน ท่านก็ให้ผมเลือกสรร ตอนนั้นเท่าที่มีอยู่ที่อาจารย์ชิน อยู่ดี นี่แหละ ผมถามเขาว่าจะไปไหม เขาว่าไป ดูเหมือนจะราว ๆ 97-98 เห็นจะได้ ไปได้ปีหนึ่งก็กลับมา ก็พอดีมีการขุดคันที่บ้านเก่าเกิดขึ้น เลยส่งให้อาจารย์ชินเข้าไปร่วมขุดคันด้วย

“ก็เรียกได้ว่า การขุดคันทางโบราณคดีจริง ๆ ไม่ว่าจะขุดคันเอาของ หรือขุดแต่งโบราณสถาน ล้วนเกิดขึ้นในยุคสมัยที่ผมรับผิดชอบอยู่ในกองโบราณคดีทั้งนั้น

“ยังมีอีกครึ่งหนึ่งนั่น พันธุ์ผมแล้ว แต่ก็สำคัญ คือการขุดที่จันเสน ราว พ.ศ. 2511 นั้น ผมเกษียณอายุแล้ว (เกษียณราว พ.ศ. 2510) นั่นเป็นครั้งแรกที่มีการขุดตรวจสอบชั้นดิน”

จับงานด้านเอกสาร

คงเพราะความที่สมเด็จท่านได้ทรงจำใจจำไซมานั่นเอง จึงทำให้อาจารย์มานิตต้องสนใจการบันทึกเรื่องราวเป็นเอกสารเอาไว้ เพราะอย่างน้อย ๆ ก็ถือได้ว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำเท่านั้นเอง พอเขียนแล้ว มีเพื่อนฝูงหรือคนเขามาขอก็ต้องให้ไป ส่วนเขาจะเชื่อถือหรือไม่นั่นมันอีกเรื่อง

“ผมเริ่มงานเขียนหนังสือจริง ๆ เมื่อ พ.ศ. 2500 โดยสนใจจับเรื่องราวของพงศาวดารตำนาน นิทาน นิยายท้องถิ่นเป็นสำคัญ แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะได้มาแล้วก็ว่าแจ้ว มันต้องสอบค้นเสียก่อนว่ามีหลักฐานอะไรสนับสนุนพอเพียงหรือเปล่า เช่น มีโบราณสถาน โบราณวัตถุหรือไม่ อีกอย่างที่สำคัญก็คือ ศักราช นี่ก็สำคัญ ต้องพยายามจับเวลา เทียบเหตุการณ์ดูกันให้แน่เสียก่อน

“ที่จริง ผมก็เขียนมาเรื่อยลงที่โน่นที่นี้บ้าง แต่เมื่อ 2500 นั้น ผมก็ทำหนังสือเล่มแรกออกมา ร่วมกับอาจารย์เขียน ยิ้มศิริ และหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ ผมเป็นคนเขียน ตำนานหรือภูมูไชย กับ ตำนานเมืองเชียงใหม่

“ต่อมาก็มีอีกหลายเล่ม จำไม่ค่อยได้เหมือนกัน เช่น ประมวลภาพปฏิมา นั้นทำให้อธิบตีกรรมสรรพสามิต เมื่อท่านเสียไปในงานศพของท่าน พิมพ์ครั้งที่สองนี้ ได้อาจารย์ศรีศักร ทำภาษาอังกฤษให้

“เมื่อตอนที่ผมจับงานสำรวจอีสานอยู่ ก็ได้หนังสือถึง 2 เล่ม คือ รายงานการสำรวจโบราณสถานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กะจะทำเล่ม 3 เล่ม 4 อีก พอตีเก็ยยณเสียก่อนอีสานนี้มีที่ที่น่าสนใจมากเหลือเกิน แถบลุ่มน้ำมูลต้องเป็นดินแดนที่สมบูรณ์มาก่อนมาก ไม่งั้นจะไม่มีโบราณสถานมากมายอย่างที่เห็นนี้”

สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหน

“อันนี้มันมีปัญหามานานแล้วว่า สุวรรณภูมิอยู่ที่ไหนกันแน่ ในความคิดของพวกเรานั้น สุวรรณภูมิ เขาตีความกันได้ถึง 2 นัย นัยหนึ่ง อยู่ที่ไหนก็ได้ ในดินแดนเอเชียอาคเนย์นี้จะเป็นประเทศใดก็ได้ เช่น พม่า มอญ หรือญวน แต่อีกนัยหนึ่ง อยู่ในดินแดนประเทศไทยของเราเท่านั้น ไม่ใช่ที่อื่น

“ที่นี้ มันก็ยังลงกันไม่ได้สักที ผมเองสอบค้นออกไปสำรวจมานานจึงเกิดความคิดว่าจะต้องเขียนเรื่องนี้สักที

“ที่จริง ผู้ที่ลงความเห็นซึ่งเอาไว้ก่อนเป็นคนแรกคือสมเด็จพระยาบรมมหาราช ทรงเห็นว่าอยู่ที่นครปฐม แล้วคนอื่นก็ตามมา เช่น ขุนศิริอาทรที่ทำเรื่องเมืองอู่ทอง ผมเองได้สอบค้นดูแล้ว โบราณสถานวัตถุที่พบในเมืองนครปฐมนี้ มีอายุอย่างสูงก็แค่ พ.ศ. 1100-1200 เรียกว่าสมัยทวารวดี ไม่พบสูงไปกว่านี้

“พอดีผมได้ไปตรวจสอบเมืองอู่ทองเข้า ก็ปรากฏว่าได้พบหลักฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นลูกปัดบนดิน หรืออะไรที่พบนี้ มันมีอายุเหนือกว่ารุ่นทวารวดีขึ้นไป ผมจึงริบเสนอให้มีการสงวนเนื้อที่ไว้ทันที รวมหลักฐานต่าง ๆ เอาไว้ มาบวกกับสภาพภูมิศาสตร์เข้าไปอีก ได้ว่าของที่พบที่อู่ทองนี้มีอายุราว ๆ พ.ศ. 1600 ก็เกิดความคิดที่ว่าที่ในประวัติศาสตร์เคยคิดกันว่า พระเจ้าอู่ทองหนี่โรคห่ามาจากเมืองอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาเมื่อราว ๆ พ.ศ. 1893 มันซักซัด ๆ กับวัตถุที่ค้นพบนี้ ผมก็เลยเสนอความคิดอันนี้เอาไว้ใน “สามทหาร” ว่า ที่ว่าพระเจ้าอู่ทองมาสร้างเมืองอยุธยา นั้นไม่น่าเป็นไปได้ เพราะเมืองอู่ทองที่พระองค์ทิ้งมานั้นมันร้างไปก่อนที่จะสร้างกรุงศรีอยุธยาแล้วตั้งนาน คือหมายความว่าอู่ทองร้างไปก่อนท่านเกิดถึง 200 ปี แล้วท่านจะมาจากอู่ทองได้อย่างไร

“หลักฐานที่พบที่อู่ทองนี้มีอายุเลยขึ้นไปถึงรุ่นอมราวดี ราว ๆ พ.ศ. 600-700 แน่ะ พอมาดูหลักฐานสมัยพระเจ้าอโศกเทียบเข้าไปอีก ดูลูกปัด ดูจดหมายเหตุปโตเลมี สอบเข้ากับลักษณะภูมิประเทศ ที่สุดเราก็จะได้ว่า เมืองร้างที่อู่ทองกับเมืองลพบุรี นั้นเป็นเมือง

ชายทะเลเหมือนอย่างประจวบกับชลบุรี ระยอง อะไรนี่ละ และพอสอบต่อๆ ไปอีก ก็พบว่า นครปฐมก็เป็นเหมือนชายทะเลเช่นกัน และก็เป็นที่สุพรรณภูมิที่เราค้นหาที่มานานแสนนาน นั่นเอง”

ทุกวันนี้อยู่เมืองโบราณ

หลังจากอาจารย์มานิต วัลลิโภดม เกษียณอายุราชการเมื่อ พ.ศ. 2519 แล้ว บริษัท เมืองโบราณได้เชิญเข้าเป็นที่ปรึกษา “เมืองโบราณ” ที่บางปู ท่านจึงรับเป็นที่ปรึกษาทาง โบราณคดี มีหน้าที่ให้คำแนะนำว่าควรจะเก็บรักษาสิ่งใดดี หรือเมืองนี้ จังหวัดนี้ มีอะไร น่าจะทำจำลองเอาไว้ และนอกจากนั้นก็มีการเขียนใน “วารสารเมืองโบราณ” ซึ่งอาจารย์ ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นบรรณาธิการด้วย

“ตอนนี้หยุดแล้ว อยากจะเปิดหน้าให้รุ่นเด็ก ๆ เขียนกันบ้าง ไว้ให้คนอื่นได้อีกนิดจึง จะเขียน ตอนนี้กำลังจับเรื่องราวของมอญ เขมร ขอม อยู่ จะต้องเขียนเร็ว ๆ นี้ละ”

ปัจจุบันอาจารย์มานิต วัลลิโภดม มีอายุ 71 ปีแล้ว นอกจากจะเป็นที่ปรึกษาของเมือง โบราณแล้ว ท่านยังรับเชิญมาเป็นที่ปรึกษาฝ่ายวิชาการของกรมศิลปากร หลังจากที่ห่าง เห็นจากกรมศิลปากรไปเป็นเวลาหลายปีนับแต่เกษียณอายุ

นอกจากนั้น ท่านยังเป็นคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยมาตั้งแต่เริ่มแรกด้วย

อาจารย์มานิต มีบุตร 5 คน ชาย 4 หญิง 1 มีอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม เป็นบุตรคนโต ภรรยาของท่านชื่อ สะอาด เป็นคนกรุงเทพฯ นี้เอง เป็นแม่บ้านมาตลอด

“วิชาโบราณคดีนี้สำคัญนะคุณ และเดี๋ยวนี้ก็ขยายตัวมากแล้วในเมืองเรา แต่มันขยาย แต่ตัววิชาเท่านั้น ตัวผู้เรียนกับผู้ทำงานด้านนี้มันกลับน้อยลงทุกทีๆ และคนจบวิชานี้มา ก็มักจะหางานทำไม่ได้ซะด้วย ดีจังนะคุณ”

ยุคทองนักปราชญ์ไทย

หากจะว่ากันไปแล้ว ในช่วงที่นายธนิต อยู่โพธิ์เป็นอธิบดีกรมศิลปากร นับว่าเป็นช่วง ของนักปราชญ์ราชบัณฑิตไทยอย่างแท้จริง ทั้งนี้โดยที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ราชานุภาพ “บิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเป็น ผู้วางพื้นฐานวิชาการด้านนี้

ที่ว่าช่วงที่นายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากร เป็นระยะที่น่าจะเรียกว่า “ยุคทอง ของนักปราชญ์ไทย” ก็เพราะนักปราชญ์ไทยสร้างสรรค์ผลงานและศึกษาค้นคว้าวิชาการ ทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ วัฒนธรรมไทยอย่างแท้จริง เฉพาะที่เป็น ข้าราชการกรมศิลปากรอยู่นั้น นอกจากอาจารย์มานิต วัลลิโภดม แล้ว ยังมีอาจารย์มหา

ทองคำวรรณ (ถึงแก่กรรม)-อาจารย์มหาแสง มนวิฑูร (ถึงแก่กรรม)-อาจารย์จำรัส เกียรติ
ก้อง (ถึงแก่กรรม)-อาจารย์ชิน อยู่ดี-อาจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล และอาจารย์ตรี
อมาตยกุล ฯลฯ

ผมเอ่ยนามบรรดาอาจารย์ที่เป็นนักปราชญ์ไทยท่านต่าง ๆ มานี้อาจจะไม่หมดทุกท่าน
แต่อย่างน้อยที่สุดก็เป็นข้อยืนยันว่าระยะเวลาหนึ่งนั้น ประเทศไทยมีนักปราชญ์อยู่กรม
ศิลปากรอย่างพร้อมมูลทุกด้าน

นี่ยังไม่รวมที่เป็นข้าราชการสังกัดกรมกองอื่นๆ และที่เป็นเอกชน

ช่วงที่อาจารย์มานิต วัลลิโภดม มีผลงานศึกษาวิเคราะห์วิจัยตลอดจนการสำรวจขุดค้น
กันอย่างมากมายก็อยู่ในระยะนี้ทั้งสิ้น นั่นก็เห็นจะเป็นเพราะบรรยากาศทางวิชาการที่มีคน
รุ่นราวคราวเดียวกันทำหน้าที่อยู่พร้อมพรั่ง ตลอดถึงกำลังวังชาและอายุขัยที่พอเหมาะ
พอควร

อาจารย์มานิตเป็นนักโบราณคดีแบบฉบับของไทยอย่างแท้จริง เพราะแม้แต่อายุของ
ท่านอย่างขึ้นเกือบจะ 60 ปีอยู่แล้ว ท่านยังออกขุดค้นและขุดแต่งให้กับกรมศิลปากรโดยไม่
ท้อแท้และเหนื่อยหน่ายหรือหมดกำลังวังชาไปเสียก่อน

แม้กระทั่งทุกวันนี้ขณะที่ท่านดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาให้กับนักโบราณคดีกรม
ศิลปากรรุ่นหลังๆ นี้ เมื่อมีราชการงานแผ่นดินที่จะต้องพากันออกตระเวนสำรวจแล้ว ท่าน
เป็นต้องร่วมออกด้วยอย่างสม่ำเสมอ

ดูเหมือนว่าลมหายใจของท่านก็คืองานสำรวจและขุดค้นนั่นเอง และโดยหลักการอัน
เป็น “หัวใจ” ของงานโบราณคดีแล้ว การสำรวจและขุดค้นก็คือส่วนสำคัญที่สุด ถ้าหากนัก
โบราณคดีขาดเสียซึ่งการสำรวจและขุดค้นแล้วก็คงจะขาดคุณสมบัติที่ดีที่สุดไปอย่าง
น่าเสียดาย

นี้แหละ สุวรรณภูมิ

อาจารย์มานิต วัลลิโภดม กล่าวกับคุณสันติภาพ เจนกระบวนหัต ซึ่งจดมา และผมคัด
มาตีพิมพ์ผ่านมาแล้วว่าเหตุที่เขียนเรื่องสุวรรณภูมิขึ้น เพราะไปตรวจพบหลักฐานเรื่องอายุ
ของเมืองอู่ทองที่อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ว่ากันง่าย ๆ ก็คือแต่เดิมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จมาตรวจเมืองนครปฐม แต่
อาจารย์มานิตยังสงสัยเพราะอายุเมืองนครปฐมอย่างเก่าก็ไม่เกิน พ.ศ. 1100

แต่เรื่องราวของ “สุวรรณภูมิ” ซึ่งปรากฏในตำนานนิทานชาดก หรือเรื่องราวเกี่ยวกับ
พระโสณะและพระอุตตระที่มาเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมีอายุอยู่ในราว พ.ศ. 500 ลงมา

เพราะฉะนั้นจะต้องหาดินแดนที่มีหลักฐานว่ามีผู้คนอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อยและติดต่อกับดินแดนอื่นๆ แล้วตั้งแต่ พ.ศ. 500 ลงมา

อาจารย์มานิตก็ไปพบหลักฐานชั้นต้นเกี่ยวกับเครื่องประดับประดาและเครื่องมือเครื่องใช้ที่เมืองอู่ทองเข้า

ก็ชักจะเอนเอียงเชื่อไปว่าสุวรรณภูมิหมายถึงดินแดนบริเวณเมืองอู่ทองที่จังหวัดสุพรรณบุรี มากกว่าที่จะเป็นนครปฐม

อย่างไรก็ตาม วิธีการเขียนหรือจะเรียกว่าวิธีการเสนอเรื่องราวของอาจารย์มานิตเป็นวิธีการอย่างเก่า คือดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ คล้ายกับเขียนนิทานหรือตำนาน แม้จะพยายามมีอ้างอิงที่มาหรือเชิงอรรถ หรือ “ฟุตโน้ต” อยู่บ้าง ก็เป็นเพียงนิด ๆ หน่อย ๆ เท่านั้น มิได้ตั้งใจที่จะทำให้เป็นระบบการค้นคว้าอย่างวิชาการจริงจัง ส่วนใหญ่แล้วเขียนไปเรื่อย ๆ คล้ายเล่าให้ฟังมากกว่า พอใจจะแฉะเวียนไป พอใจจะพักเรื่องนี้ไปพูดเรื่องโน้นก็ว่าไปเรื่อย ๆ

ผู้ที่ไม่คุ้นกับภาษาเก่า ๆ หรือไม่คุ้นกับภาษาด้านพงศาวดารของคนไทยเก่า ๆ อาจจะต้องอ่านเรื่องนี้อย่างยากลำบาก เมื่ออ่านอย่างยากลำบากก็ย่อมจะทำความเข้าใจในประเด็นหลักยากยิ่งขึ้นไปด้วย ข้อนี้ต้องใช้ความพยายามมากทีเดียว แต่ก็ต้องเข้าใจด้วยว่า อาจารย์มานิตมิใช่ นักวิชาการสมัยใหม่ หากเป็นนักวิชาการรุ่นเก่า ที่มีแต่หลักฐานและความคิดที่จะเสนอ

สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ผู้ที่จะสามารถทำความเข้าใจได้ตลอดจำเป็นต้องเคยอ่านบทความทางวิชาการด้านนี้ ตลอดถึงหลักฐานบางอย่างและรวมทั้งความเข้าใจทฤษฎีทางโบราณคดีหลาย ๆ ทฤษฎีด้วย

ปัญหาที่จะเกิดขึ้นสำหรับการอ่านหนังสือเล่มนี้ก็คืออาจารย์มานิตไม่ได้แยกให้เห็นอย่างชัดเจนว่าตรงไหนที่ท่านตีความเองและตรงไหนที่มีหลักฐาน ตลอดถึงหลักฐานที่ใช้ยืนยันนั้นเป็นหลักฐานชนิดไหน ข้อนี้อาจจะทำให้เกิดการ “หลง” ขึ้นได้ง่ายมาก

ถึงกระนั้นก็ตาม งานชิ้นนี้ของอาจารย์มานิต วัลลิโกดม ควรแก่การพิจารณาศึกษา มากทีเดียว เพราะแนวความคิดเช่นนี้จะมีความสำคัญมากสำหรับการศึกษาเรื่องราวในอดีตของดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันต่อไปนานเท่าที่จะมีใครสามารถศึกษาแนวคิดอื่น ๆ มาลบล้างได้

สุจิตต์ วงษ์เทศ

20 ธันวาคม 2521

ผลงานทางวิชาการ ของ อาจารย์ มาנית วัลลิโถม

1. พุทธานุสรณ์, ตำนานหรือกฎไชย ตำนานเมืองเชียงใหม่ เขียนร่วมกับ อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ และ ม.จ. จันทรจิรายุ รัชนี้, พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2500
2. พระพุทธรูปและพระพิมพ์ในกรุพระปรารงค์ วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, เขียนร่วมกับ กฤษณ์ อินทโกศัย และ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศสกุล, กรมศิลปากร พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2502 มี 42 หน้า 515 ภาพ รวมแผนผัง
3. นำเที่ยวพิมายและโบราณสถานในจังหวัดนครราชสีมา, กรมศิลปากร พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2502 108 หน้า มีรูปประกอบ และแผนผัง ซึ่งเขียนโดยอาจารย์จำรัส เกียรติก้อง
4. โครงการและรายงานการสำรวจ และขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ.ศ. 2503 มี 79 หน้า พร้อมภาพประกอบ แผนที่ แผนผัง รวมกับภาพภาษาอังกฤษ
5. เครื่องถ้วยจีน จากสมบัติศิลปจากบริเวณเขื่อนภูมิพล, กรมศิลปากร พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2503 80 หน้า
6. แบบเจดีย์อำเภอฮอด จากสมบัติจากบริเวณเขื่อนภูมิพล, กรมศิลปากร พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2503 80หน้า
7. ประมวลภาพประติมา, กรมสรรพสามิต, จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2507 43 หน้า, ภาพประกอบ
8. ศิลปอุทอง, (เขียนร่วมกับศิลปสมัยอยุธยา-ตรี อำมาตยกุล ศิลปสมัยรัตนโกสินทร์ อลิชเบสท์ ไลอันส์), กรมศิลปากรพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2510 105 หน้า ภาพประกอบ
9. รายงานการสำรวจ และขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค ๒, กรมศิลปากรพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2510 71 หน้า ภาพประกอบ แผนผัง รวมกับภาคภาษาอังกฤษ
10. ตำนานสิงหนวัติกุมาร ฉบับสอบค้น, จัดพิมพ์โดยคณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2516 สำนักนายกรัฐมนตรี, 105 หน้า แผนที่

นอกจากนี้ ยังมีแทรกอยู่ตามวารสารทางวิชาการอีกหลายเรื่อง ส่วนใหญ่ตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร, สามทหาร และเมืองโบราณ เช่น

1. พ.ศ. 2501 วัดไชยวัฒนาราม วารสารศิลปากร ฉบับ 2 ก.ค. 2501
2. พ.ศ. 2501 เมืองกำแพงเพชร วารสารศิลปากร ฉบับ 3 ก.ย. 2501
3. พ.ศ. 2501 จิตรกรรมในพระปรางค์วัดมหาธาตุ จังหวัดราชบุรี ราชบุรีในอดีต วารสารศิลปากร ฉบับ 4 พ.ย. 2510
4. พ.ศ. 2515 ทวารวดีอยู่ที่ไหน, วารสารศิลปากร ฉบับ 2 ก.ค. 2515 ฯลฯ